

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

TÜRK KÜLTÜRÜ
ve
HACI BEKTAŞ VELÎ
Araştırma Dergisi
Research Quarterly

Bahar
Spring 2007/41

Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinde Mani Söyleme Geleneği

The Tradition of Reciting Mani Within the
Alevi Turkmen in Muğla Region

Aslı BÜYÜKOKUTAN*

Özet

Bu yazıda, Muğla yöresinde yaşayan ve Tahtacı olarak bilinen, ağaç işçiliği ile uğraştıkları için Ağaç-eri adı verilen Alevi Türkmenlerin mani söyleme gelenekleri ve manileri üzerinde durularak Alevi-Bektaşî inanç yapısının maniler üzerinde yansımalarının bulup bulmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmada, yüksek lisans tezimizi hazırlarken yapmış olduğumuz saha araştırmasının verilerinden yararlanılacaktır. Çalışmanın esas bölümünü; sahada derlemeler yoluyla elde edilmiş, kuşaktan kuşağa aktarılan, belirli kuralları olan, yöre insanının; düşünce yapısını, sevdalarını, özlemlerini, duygu ve davranışlarını, yörenin kültürünü yansıtan maniler ve mani anlatma geleneği oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ağaç-eri, Tahtacı, Alevi Türkmen, Mani.

Abstract

In this article, the tradition of "mani" recitation of the Alevi Turkomen's who live around Muğla Region and known as Tahtacı and who are named Ağaç-eri because of their wood-working craft is emphasized; and it is going to be researched if there is an effect of Bektashi and Alevi beliefs upon "mani".

This study makes use of the data collected during our master thesis. "Mani" and "the tradition of reciting mani", which are obtained by regional compilation and transmitted from generation to generation and which has some specific rules and which reflects the mental construction, love, longings, feelings, behaviours of the regional people and the culture of the region make up the main part of the study.

Key Words: Ağaç-eri, Tahtacı, Alevi Türkmen, Mani.

* Araş. Gör. Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü: abuyukokutan@hotmail.com

Giriş

Anonim halk şiirinin en yaygın nazım şekli "mani"dir. Anonim halk şiiri metnlerinin önemli bir kısmı (türkü, ninni, ağıt) ve diğer manzum ürünlerin (tekerleme, bilmece) çoğu, mani nazım şekliyle ortaya konulmuştur. Mani, bilinen klasik tanımlamasıyla; genelde yedi heceli dört dizeden oluşan, "a x a" biçiminde kafiyelenen bir nazım şeklidir. Bir tek dörtlük içinde anlam bütünlüğü göstermek zordur. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamı veren son dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir; fakat bu klasik tanımlamanın maninin şekil olma özelliğini bütünüyle ortaya koyduğunu söylemek mümkün değildir. Dörtten artı dizeden oluşan manilere, dizeleri 4, 5, 8, 9, 11 heceden oluşan manilere, Karadeniz kıyılarında ve İstanbul semai kahvelerinde söylenen "b a c a" biçiminde kafiyelenmiş manilere de rastlamak mümkündür. Şekil olarak düz, kesik, cinaslı gibi türlere ayrılmaktadır. Maniler, muhteva açısından çok geniş bir konu alanına sahiptir ve pek çok konuda söylenmiş maniler bulunmaktadır (Aça, 2004: 267-269).

Anonim halk şiirinin en önemli nazım şekli olan "mani", M. Öcal Oğuz, Hikmet Dizdaroğlu, Pertev Naili Boratav, Şükrü Elçin, Nevzat Gözaydın, Doğan Kaya gibi pek çok araştırmacı tarafından tür bağlamında da ele alınmıştır (Oğuz, 2001: 11-20; Dizdaroğlu, 1969: 51-68; Boratav, 1995: 170-178; Gözaydın, 1989: 445-450; Kaya, 1999: 30-81; Elçin, 1990: 7-8). M. Öcal Oğuz, "mani"yi aynı zamanda "ezgi ve konu ağırlıklı türler" içerisinde de dâhil etmiştir. Manilerin, çeşitli ezgiler eşliğinde söylenmelerinin yanında, konu bakımından da epey zenginlik gösterdiklerine işaret etmektedir (Oğuz, 2001: 20).

Mani, Anadolu(da) ve Anadolu dışında çeşitli adlarla bilinmektedir. Maniye Anadolu'da: mana, değişleme, meani, hoyrat, meni, ficek, karşı beri; Anadolu dışında: beyati mani, meni, mahnı, mahna, hoyrat, çing, çinile, çır, aşule, aytıpa, kayın ölenk, törtsap, aytıspa törtlik, martifal vb. isimler verilmektedir (Artun, 2000: 208).

Manilerde söylendiği yöre insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, sevdalarını, mizahını, taşlamasını, duygu ve davranışlarını, yörenin kültürüne ait gelenek ve göreneklerinin izlerini buluruz. Manilerin diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumu ayakta tutan dinamiklerin belirlenmesinde önemli bir rolü vardır. Manilerden, söylendiği yöre insanının dünyaya bakışını, hayatı algılayış biçimini ve estetik anlayışını belirlemek mümkündür (Artun, 1997: 4-5).

Mani, Anadolu ve Anadolu dışı Türklük dünyasında çok geniş bir alana yayılmıştır (Artun, 2004: 153). Bu geniş yayılmanın bazı sebepleri vardır: Önce, manilerin çoğu biçim ve anlatış bakımından sağlam ve güzel bir yapıya ulaşmış; sonra, bu küçük dörtlükler insanların ortak duygusu üzerine temel kurmuştur (Başgöz,

1986: 225). Maniler uygun her ortamda söylenebilir. Söylenilen ortam ve söyleyicilerin ruh durumları, manilerin içeriğini belirler (Artun, 1998: 84).

Boratav, manilerin konularına ya da "söylenmesine vesile olan yerlere ve şartlara göre" sınıflandırmasını şu şekilde yapmaktadır:

1. Niyet, fal (yorum) manileri
2. Sevda manileri
3. İş manileri
4. Bekçi ve davulcu manileri
5. İstanbul'da bazı sokak satıcılarının manileri
6. İstanbul meydan kahvelerinin cinaslı manileri
7. Doğu Anadolu'da hikâye manileri
8. Mektup manileri (Boratav, 1995: 176-178).

Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerindeki Mani Söyleme Geleneği

Muğla yöresindeki Alevi Türkmenlerden 195 tane mani derlemiş bulunmaktayız. Araştırma bölgemizde maniye, "mana" adı da verilmektedir. Maniler genellikle "manici, mani yakıcı, manici başı, manidar" adı verilen kişiler tarafından makamla söylenir. Bu kişiler, genellikle hazır cevap ve sesi güzel olan kişilerdir. Manileri, küçük, büyük, kadın, erkek ayrımı yapılmadan her yaşta ve cinsiyette kişiler söylemektedir; ancak anlatılanlara göre mani söyleme geleneği, insanların, zamanlarının önemli bir bölümünü yazılı ve görsel basına ayırmaları nedeniyle, günümüzde zayıflamış olmakla birlikte devam etmektedir. Derlediğimiz manilerin çoğunun sevda konulu maniler olduğu, ezgili olarak söylendikleri ve bu nedenle de anonim halk edebiyatının en yaygın türü içine dâhil oldukları görülmektedir.

Tespit ettiğimiz manilerde, "a a x a" ve "x x a a" şeklinde iki çeşit kafiye şeması mevcuttur. Ölçü olarak, genellikle yedili hece ölçüsü kullanılmıştır; ancak bazı manilerde hece sayısı sekize ve dokuza çıkabilmektedir. Hacim olarak, manilerin tamamı dört mısradan, yani tek haneden oluşmaktadır. Muhteva olarak, çoğu sevda konulu manilerdir. Ayrılık, gurbet, mektup ve yaşanan coğrafyanın özelliklerini ve zorluklarını yansıtan maniler de bulunmaktadır.

Araştırma bölgemizde, eskisi kadar çok olmasa da, bir mani söyleme geleneğinden söz etmek mümkündür. Ormanda ağaç işleriyle uğraşırken, tarlada çalışırken, kına gecelerinde, düğün bayrağı dikilirken, asker uğurlarken, sünnet törenlerinde, hıdırellezde söylenen maniler tespit edilmiştir. Aynı zamanda yaşanan olayları, toplumu etkileyen şahısları, teknolojik gelişmelerin yansımalarını bu manilerde bulmaktayız. Bu maniler genellikle ezgili olarak söylenmekle birlikte bazen tutulan ezgi defterlerinden ezgisiz bir şekilde de aktarılmaktadır. Mani söylenirken genellikle çalgı kullanılmamaktadır; ancak, özellikle kına gecelerinde tepsi ve darbuka eşliğinde söylenebilmektedir.

Sohbet konumuz mani olunca, Ortaca ilçesi Cumhuriyet mahallesi mürebbsi¹ İsmail Tok² şöyle diyor: "Eskiden sevdalarımızı manilerle dile getirirdik. Sevdığımız kızlara duygularımızı maniler aracılığıyla açardık. Özellikle kına gecelerinde bağlamayı eline alan; o toplumda beğendiği, talip olduğu kıza olan duygularını manilerle açardı. Bazı düğünlerde mani atışmaları şeklinde yarışmalar düzenlenir; kaybeden, bağlamayı duvara asıp giderdi." (K.Ş. 1).

Kaynak şahıslarımızdan Ali Tozak, soğuk kış gecelerinde ocak başı sohbetleri sırasında vakit geçirmek için söylenen, niyet tutulup fal bakılan manilerden şu şekilde bahsetmektedir: "Bir küp ortaya konur. Orada bulunan herkes, kendine ait çok sevdiği bir şeyi küpün içine atardı. Kimse kimsenin ne attığını bilmezdi. Manici başı, elini küpün içine daldırıp çıkardığı her şey için bir mani okurdu. Çıkan şey kiminse mani ona ithaf olunur, eğlenilirdi." (K.Ş. 2).

Esmâ Kavdır, mani söyleme geleneğiyle ilgili olarak hıdırellez gecelerini hatırlamakta ve şöyle anlatmaktadır: "Hıdırellezde gündüz; yenilir, içilir, eğlenilirdi. Genç kızlar, geceyi sabırsızlıkla beklerdi. Hıdırellez gecesi, tüm genç kızlar bir araya toplanıp bir tasa takı, yüzük, anahtar gibi sevdiği eşyalarını koyarlardı. Sabah olunca bir genç kız, eline ayna alıp ağzı kapalı duran tası açar ve eşyaları teker teker çıkarırdı. Kimin eşyası çıktıysa, manici aynaya bakarak onun bahtını söyler gibi mani okurdu." (K.Ş. 3).

Hasan Dalar, "Köyde, düğün merasimleri için oku dağıtan okuyucular, evleri dolaşıp insanlara haber verir, düğüne çağırır. Ev sahibi de bu okuyuculara gömlek, çorap, havlu vs. verir ve düğününüz hayırlı olsun, der. Eskiden bu okuyucular, bir mani söylerdi; ama şimdi söylenmez oldu" demektedir. (K.Ş. 4).

Kaynak şahıslarımız, eskiden genç kızların ve erkeklerin bir araya gelip atıştıklarını, böyle durumlarda dinleyicilerin maninin kime atıldığını anlayabilmek için atışanları dikkatle dinlediklerini anlatmaktadırlar. Mani atılan kişinin dikkatini çekebilmek için mani atan, göz kaş işareti yapar (K.Ş. 5). En zevklisi gelin kaynağına atışmalarıdır (K.Ş. 3). Kızlar, kendi aralarındaki atışmalarda, birbirlerinin sevgililerini tahmin etmeye çalışırlar (K.Ş. 6). Mani söylenirken gürültü yapılmaz; söyleyen hüzünlüyse hüzünlü, neşeliyse neşeli bir tavır takınılır (K.Ş. 7).

Döndü Küçük, "Eskiden kına gecelerinde bayanlar bir araya toplanır, daire oluşturulurdu. Orada bulunan, iyi mani söyleyen bir yaşlı kadın ortaya oturtulurdu ve bu yaşlı kadın, genç kızın birine bir mani atardı. Genç kız da aynı konu doğ-

¹ İkrar alma, meydandan geçme ve musahiplik ritüellerine ilk defa katılacak olanlara söz konusu uygulamalar hakkında bilgi verir. Gruba giriş, mürebbinin öncülüğünde olur. Ayrıntılı bilgi için (Büyükokutan, 2005).

² Araştırma bölgemizde görüşülen kaynak şahıslar "K. Ş" şeklinde kısaltılmış olup kişiler hakkındaki bilgiler, makalenin sonunda verilmektedir.

rultusunda başka birine mani atardı. Maniye maniyle karşılık vermek gerekir. Vermezsen toplumda rezil olursun. Atışmada kim üstün gelirse, yaşlı kadın ona bir hediye verirdi. Bu, böylece uzar gider; düğün yerine gelenler eğlendirilirdi.” demektedir (K.Ş. 8).

Enver Duran, yöredeki kız isteme âdetlerine dikkat çekmekte ve şöyle anlatmaktadır: “Önceden oğlan tarafı, kızı istemeye giderken yanlarında mani atmayı iyi bilen birilerini götürürlerdi. Kız, manilerle istenirdi. Geleceklerinden haberi olan kız tarafı da iyi mâni bilen birilerini bulundururdu. Olumlu ya da olumsuz cevaplarını böylece iletirlerdi” (K.Ş. 9).

Kaynak şahıslarımızın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, maniler daha çok genç kızların ve erkeklerin çevresinde yaşıyor. Onların toplantıları, eğlenceleri, katıldıkları merasimler; manilerin söylenip yayıldıkları yerlerdir. Kaynak şahıslarımız, “Bize bir mani söyler misiniz?” şeklindeki isteklerimiz karşısında önce duraksamışlar; ancak biz önden, beğendiğimiz ve ezberimizde olan bir maniye söyleyince bir çırpıda manileri hatırlamışlardır. Karşılıklı söylediğimiz maniler arasında ortak bir sözcük, dize parçası ya da dizenin bulunduğu, söylediklerimizin birbiriyle uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

İlhan Başgöz'e göre, manilerin en belli başlı temlerine bakarak onların sevişen insanların malı olduğu da söylenebilir (Başgöz, 1986: 230). Gerçekten de sevgiden ve sevgi ile yakından ilgili meselelerden iz taşımayan maniler yoktur.

Tespit Edilen Mani Örneklerindeki Temalar

İlhan Başgöz manilerin, toplumsal yaşam yüzünden baskı altında tutulan duyguları dile getirdiklerini belirttikten sonra, manilerdeki “sevgi” anlayışına dair şöyle söylemektedir: “Halk edebiyatı nevillerimiz içinde, ‘mücerret’ten en uzak sevgiyi manilerde buluruz” (Başgöz, 1957: 10). Derlediğimiz bir kısım manide, sevginin, somut anlamda ele alındığını görmekteyiz:

Ata binerim ata	At olur da tepmez mi
Tabancamı ata ata	Yâr olur da yetmez mi
Ben yâre doyamam	Yârin öptüğü yerde
Karşıdan baka baka (K. Ş. 1).	Gonca güller bitmez mi (K. Ş. 7).
Avluya kuyu kazdım	Kekliği bıçakladım
Dibine halı yazdım	Kanadını saçakladım
O yârin kollarında	Yâri yanımda sandım
Bayılıp öleyazdım (K. Ş. 2).	Yastığı kucakladım (K. Ş. 10).
Mendilini düreyim	
Aç koynunu göreyim	
Gel boynuma sarıl da	
Yâr olduğun bileyim (K. Ş. 4).	

Başta din olmak üzere bütün sosyal değerler, derlediğimiz manilerde hâkim bir kuvvet olarak görülmektedir. Allah, özellikle sevdalılarının gözünde engin görüşlü, kendisine sığınılan, günahları affeden bir varlıktır. Âşıklar, onun gücü karşısında boyunlarını eğip ondan medet umar, yardım dilerler. Hz. Ali; On iki İmam'ın başı ve atası, Alevi yolunun kaynağı olarak Alevi Türkmenlerin hayatında yer almaktadır. Niyaz ederken, bir işe başlarken veya zor durumda kaldıkları zaman "Ya Allah ya Muhammet ya Ali" derler. Hz. Ali'yi Peygamber makamına getirme ya da Tanrılaştırma, araştırma bölgemizde söz konusu değildir:

Ayna tuttum yüzüme Ali göründü gözüme Keşke tutmaz olaydım İnme indi dizime (K. Ş. 3).	Çiğ bal yedim tabaktan Yâri gördüm sabahtan O yâr benim olmazsa Ölüm isterim Allah'tan (K. Ş. 11).
Evimizin bacaları Kur'an okur hocaları Kalk Ali Şah'ım kalk Bugün murat geceleri (K. Ş. 12).	Yalnızlık Allah'a mahsustur. Her canlı bir eş arar Taşın kalbi yoktur O da yosun sarar (K. Ş. 13).

Derlediğimiz manilerde, Tahtacılar arasında sevilen ve saygı duyulan (Ali, Hüseyin, Hasan, Mustafa, Fatma, Elif) isimler de yer almaktadır:

Ekin ekdim tarlaya Rast geliverdim Fatma'ya Eğer Fatma gönlün yok ise Tutulasın sıtmaya (K. Ş. 7).	Ben Ali'me al bağladım Yüreğimi dağladım Ömrüm gurbette geçti Gizli gizli ağladım (K. Ş. 3).
Ali'm Ali'm gül Ali'm Gül dibine gel Ali'm Gül dibine gelince Hâlceğzimi sor Ali'm (K. Ş. 13).	Ağlasın Alevim ağlasın Saçlarını tabutuma bağlasın Ben bu dertten ölürsem Yârim diye ağlasın (K. Ş. 8).
Kır ata biniverdim Fevziye'ye iniverdim Hüseyin'e söz verip Hasan'a dönüverdim (K. Ş. 17).	Şu derenin odunu Yakan bilir tadını Kız doğuran analar Fatma koysun adını (K. Ş. 6).

Bunun yanı sıra; yörede yeni doğan çocuklara hiç verilmeyen isimlere (Ömer, Osman ve Ebubekir) söylenen manilere az da olsa rastlanmaktadır:

İnmemiştim atımdan Düştüm yedi katından Osman dayak yedi Güzeller güzeli bir kadından (K. Ş. 1).

Bazen âşıklar engellerle karşılaşmakta, birbirlerine kavuşamamakta, birbirlerini merak etmekte ve ağlamaktadırlar:

Alçacık duvar üstü	Ak tren kara tren
Mendilim suya düştü	Odur yâri götüren
Ağla gözlerim ağla	Gitti yârim gelmedi
Ayrılık bize düştü (K. Ş. 16)	Budur beni bitiren (K. Ş. 5).

Ekinler orak oldu
Yakınlar ırak oldu
Gitti yârim gelmedi
Bu da bana merak oldu (K. Ş. 1).

Derlediğimiz maniler, Tahtacılardaki evlenmelerde ailenin rızasının gerekliliği meselesine de temas etmektedir. Delikanlı, kızın ailesine sevgisini ispatlamaya çalışmakta, kız tarafı mensuplarının sevgilerini anlamadıklarından yakınmakta ve zaman zaman isyan etmektedir:

Dağ başında bir erkek	Karanfil deste gider
Süt çıkmaz tutma bakreç	Kokusu dosta gider
Kızın bana sevdalandı	Beni yârdan ayıran
Kaçırırım elbet er geç (K. Ş. 11).	Çörüş'e ³ hasta gider (K. Ş. 18).

Mor kapı sarı kapı
Beyazdır testinin sapı
Yâri benden ayıran
Dilensin kapı kapı (K. Ş. 3).

Kız da erkek gibi sevgilisi uğruna her fedakârlığı göze almakta, her tehlikeye göğüs germekte, kaçmayı bile göze almaktadır:

Karanfil deste deste
Gel beni babamdan iste
Eğer babam vermezse
Kır atını iyi besle (K. Ş. 19).

Derlediğimiz manilerde ilk mısralar daima, mani söyleyenin çevresinden izler taşımaktadır.⁴ Deniz, dağ, orman gibi tabiat unsurları; çiftçilik, odun biçme, pamuk gibi ekonomik hayat; genellikle ilk iki mısradan verilir:

³ Ula ilçesine bağlı Çörüş köyü; ilçenin güneydoğusunda kurulmuş, gerek ulaşım zorluğu gerekse kapalı bir toplum yapısına sahip olması nedeniyle dışa fazla açılmamış, kendi kültürünü muhafaza edebilmiş olan bir Alevi Türkmen köyüdür.

⁴ Çeşitli araştırmacılar tarafından, manilerin ilk iki dizelerinin "doldurma" olduğu sonucuna varılmıştır. H. Hüsrev Hatemi, (1963: 36) "... ilk iki mısra doldurma (veya hazırlama), son iki mısra ise asıl kısım"dır"; Pertev Naili Boratav, (1973: 189) "Manicinin ne kendisi ne de dinleyiciler bu ilk iki dizeye büyük önem vermezler"; Şükrü Elçin, (1997: 324) "Dinleyenin veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yarayan bu iki mısradan sonra üçüncü ve hususiyle dördüncü mısra asıl konuyu verme-

Akdutlar karadutlar
Bu dutları kim toplar
Asker olan yârime
Gölge olsun bulutlar (K. Ş. 5).

Arpalar dize kadar
Gel yârim bize kadar
Çorap öreyim sana
Topuktan dize kadar (K. Ş. 16).

Denize dalayım mı
Bir balık alayım mı
Ay bata gün de bata
Daha yalvarayım mı (K. Ş. 7).

Armudu koydum sepete
Yâri gördüm tepede
Öyle bir yâr sevdim ki
Şan olsun memlekete (K. Ş. 8).

Dolaştım dağdan dağa
Ayağım değdi toprağa
Yârim seni almazsam
Girmem kara toprağa (K. Ş. 10).

Ormanda hızar işler
Çarşıda pazar işler
Yaralarım onmadı
Durmada azar işler (K. Ş. 12).

Sevgili ile karşılıklı mani söylemek, duygularını ifade etmek; derlediğimiz manilerde görülmektedir:

Armudu taşlayalım
Dibinde kışlayalım
Kâğıt kalem al yârim
Maniye başlayalım (K. Ş. 1).

Al entarim asılsın
Etekleri basılsın
Çoktan beri görmedim
Kara gözlüm nasılsın (K. Ş. 10).

Giy üç eteğini
Tak süsünü
Bir iki mani söyle
İşiteyim sesini (K. Ş. 15).

Âşıkların gözünde para pul, mal mülk, mevki önemsiz olmasına rağmen, derlediğimiz manilerde kız, evleneceği erkekte ve kendi ailesinden bazı isteklerde bulunmaktadır:

Gidiyorum ormana
Diken kaçtı ayama
Beni alcak olanlar
Gülü taksın yakama (K. Ş. 19).

Elimde sarı kâğıt
Dür de üstüne yat
Yâr ben sana varırım
On bilezik bir saat (K. Ş. 16).

Mandaları sat bana
Bana altın yap baba
Bana altın yapmazsan
Senin kızın yok baba (K. Ş. 3).

Süpürgemin telleri
Süpürmedi yerleri
Olursa öğretmen olsun
Kalem tutan elleri (K. Ş. 20).

ye çalışır; nadir olarak dört mısranın bütün bir duygu, fikir ve hayali işlediği görülür"; İlhan Başgöz, (1957: 11) "Bu ikişer mısralık kısımlar arasındaki ilgi bazen zayıftır" demektedirler. Bu görüşlere karşılık Seyfi Karabaş, (1981: 59) "Maniyi mani yapan, iki yarı arasındaki ilişkidir; ikinci yarı denilen şeyler değil. Manilerin ilk yarılarının anlamsız olduğunu varsayan görüş çerçevesinde, o dizelerin hece sayısından çok sağladıkları uyağın önemli olduğu ortadadır" şeklinde söylemektedir. Derlediğimiz manilerin ilk iki dizelerindeki bu özellik, Seyfi Karabaş'ın görüşlerini destekler niteliktedir.

Askerlik ve askerliğin önemi, askere gitmeyene kız vermeme, askere giden sevgilinin ardından duyulan özlem, araştırma bölgemizden derlediğimiz manilerde dile getirilmektedir:

Akdutlar karadutlar Bu dutları kim toplar Asker olan yârime Gölge olsun bulutlar (K. Ş. 17).	Bahçelerde patlıcan Askere yazılaçam Ben askerden gelince Ortaca'dan ⁵ kız alcam (K. Ş. 1).
Trene bineceğim Askere gideceğim Merak etme sevgilim Ben yine döneceğim (K. Ş. 14).	

Gurbete giden sevgilinin haberini yoldan gelip geçene, uçan kuşlara, seher yeline sorma ve sevgiliyi merak etme; derlediğimiz manilerde yer almaktadır:

Ak güvercin olaydım Yol üstüne konaydım Gelip geçen yolcudan Ben yârimi soraydım (K. Ş. 13).	Çınarın yaprakları Kuyunun kapakları Gurbete giden yârin Çınlasın kulakları (K. Ş. 20).
Ekinler orak oldu Yakınlar ırak oldu Gitti yârim gelmedi Bu da bana merak oldu (K. Ş. 19).	Gemi gelip durdu mu İskeleye vurdu mu Söyle ey seher yeli Yâr hâlimi sordu mu (K. Ş. 2).

Kaynak şahıslarımızın, günümüzde teknolojinin etkisiyle eskisi kadar sık yazmayı bıraksalar da, mektuplaşmalarında manî yazdıkları, yazacaklarını manilerle ifade ettikleri tespit edilmiştir:

Mektup yazdım acele Al eline hecele Mektup vekilim olsun Al eline gecele (K. Ş. 1).	Mendilim düştü daldan Sevdiğim indi saldan Neyleyim boş mektubu Kavuşalım iki koldan (K. Ş. 6).
Okula gider misin Sen koyun güder misin Gönderdiğim mektubu Sen kabul eder misin (K. Ş. 14).	

Araştırma bölgemizdeki tüm yerleşim birimlerinde, turna çok sevilen bir kuştur. Turna kuşunun sesi, Hz. Ali'nin sesine benzetilir. Alevi toplumunda kutsal kabul edilen ve çok sevilip saygı duyulan bu kuş, manilerde de yerini almıştır:

⁵ Ege ve Akdeniz Bölgelerinin birleştiği yerde, Muğla iline bağlı bir ilçe olan Ortaca'nın doğusu Dalaman Çayı, batısı Dalyan Kanalı, kuzeyi Köyceğiz ilçesi ve güneyi Akdeniz ile çevrilidir.

Turnanın kanatları
Kırmızı yanakları
Açılmış güle benzer
Yârimin dudakları (K. Ş. 2).

Seyfi Karabaş, "Manilerin Sembolik Evrenine Giriş" başlığı altında, manilerde güçlü ve değerli kişilik sembollerinin olduğunu belirtmiştir (Karabaş, 1981: 109-125). Biz de, derlediğimiz manilerde insan sevgisinin anlatılması için kullanılan bazı sembolere dikkat çekmek istiyoruz:

Annem entari almış, Siyah dalları varmış Keşke sevmez olaydım Onun da yâri varmış (K. Ş. 11).	Armut dalda sararmış Yârim beni sorarmış Hasta mı oldun yârim Elin yüzün sararmış (K. Ş. 15)
Daldan düştü yaprak Yıkıldı kara toprak İçimdeki yaraya Sevgilim dön de bir bak (K. Ş. 2).	Koya gidelim koya Armudu soya soya Kaldır yârim yüzünü Bakayım doya doya (K. Ş. 7).

İlk manide delikanlı, sevdiği kızın bir sevgilisi olmasından duyduğu üzüntü ile, annesinin aldığı siyah dallı elbise arasında bir yakınlık kuruyor. Siyah renk ile olumsuzluk imgesindeki yakınlık dikkat çekicidir. Aynı şekilde; armudun sarı rengi ile sevgilinin benzinin sararması, yaprağın daldan düşmesi ile âşığın içindeki yara arasında da bağ vardır. Son örneğimizdeki "armut" sembolünün, manilerdeki "cinsel yanıyla kadın" anlamına geldiği düşünülebilir.

IV. Sonuç

1. Muğla yöresi Alevi Türkmenlerinde mani söyleme geleneği, teknolojinin olumsuz etkisine rağmen, günümüzde zayıflamış bir şekilde olsa da devam etmektedir. Kaynak şahıslarımız, mani söylemeye başlamadan önce duraksamışlar; ancak biz önden, beğendiğimiz ve ezberimizde olan bir maniyi söyleyince bir çırpıda manileri hatırlamışlardır. İlginç olan, karşılıklı söylediğimiz maniler arasında ortak bir sözcük, dize parçası ya da dizenin bulunması ve söylediklerimizin birbiriyle uyumlu olmasıydı.
2. Muğla yöresi Alevi Türkmenlerinin mani söyleme geleneği, Türkiye sahasındaki mani söyleme geleneği ile büyük oranda benzerlikler göstermektedir. Tıpkı Türkiye'nin diğer bölgelerinden derlenen manilerde olduğu gibi başta sevdâ olmak üzere, hemen her tema işlenmiş ve sosyal hayatın olumlu ve olumsuz yanlarına yer verilmiştir.
3. Maniler hemen her ortam ve fırsatta söylenebileceği gibi, araştırma bölgemizde daha çok; yazın ormana oduna giderken veya tahta biçmek için toplanıldığında işleri kolaylaştırmak için, asker uğurlarken, kına gecele-

rinde, gelin-kaynana atışmalarında, hıdırellez gecelerinde bir araya gelindiğinde doğaçlama olarak söylenmektedir.

4. Derlediğimiz mani örneklerinde, birkaç ismin dışında (Hz. Ali, Ehl-i Beyt, On iki İmam), Tahtacıların inanç değerlerinin doğrudan yansımalarına rastlayamadık. Dolayısıyla tespit edilen manilerde Alevi-Sünni şeklinde bir ayırım yapmak mümkün değildir; ancak yapılacak olan daha kapsamlı araştırmalarla Alevi-Bektaşî inanç yapısına ait unsurların tespit edilebileceğini düşünüyoruz.
5. Türkiye sahasında maniler genellikle kadınlar tarafından söylenmektedir; ancak araştırma bölgemizde, mani denince sadece kadınlar akla gelmemektedir. Gerek tuttukları defterlerden kendi izinleriyle mani aldığımız, gerekse biz önden mani söyleyince karşılığını veren kaynak şahıslarımızın çoğu erkektir. Dikkat çekici olan bir diğer unsur da, bu kişilerin mürebbi, sazandar⁶, gözcü⁷ gibi cemde görevli kişiler olmalarıdır. Bu durumu, cemde müzik ve şiir olgusuyla erkeklerin ilgilenmesine bağlayabiliriz.

Kaynaklar

a. Yazılı Kaynaklar

AÇA, Mehmet. (2004). "Halk Şiirinde Tür Ve Şekil", (Ed. M. Öcal Oğuz). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara.

ARTUN, Erman. (1997). "Adana Mani Söyleme Geleneği". VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri. Eskişehir.

ARTUN, Erman. (1998). Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları. Tekirdağ: Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları.

ARTUN, Erman. (2000). Adana Halk Kültürü Araştırmaları I. Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

ARTUN, Erman. (2004). "Muğla Mani Söyleme Geleneğinde Mizah, Taşlama, Takılma". Muğla Kitabı. Haz.: Ali Abbas Çınar. Muğla-İzmir.

BAŞGÖZ, İlhan. (1957). Manilerimizden. Ankara: Dost Yayınevi

BAŞGÖZ, İlhan. (1986). "Manilerimiz". Folklor Yazıları. İstanbul: Adam Yayınları.

BAŞGÖZ, İlhan. (1986). "Manilerimizin Başlıca Temleri". Folklor Yazıları. İstanbul: Adam Yayınları.

⁶ Semah dönülürken saz eşliğinde nefes ve düvaz imam söylemekle görevlidir.

⁷ Cem törenlerinin düzenini sağlamak ve eşığı tutmakla görevlidir. Gözcü: törene başlamadan önce eşik görevi gören bir sopayı, meydanın ortasında, törene katılan herkes bu eşığe niyaz edinceye kadar yerde tutar.

BORATAV, Pertev Naili. (1995). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

BÜYÜKOKUTAN, Aslı. (2005). Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. BAÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

DİZDAROĞLU, Hikmet. (1969). Halk Şiirinde Türler. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ELÇİN, Şükrü. (1990). Türkiye Türkçesinde Maniler. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

ELÇİN, Şükrü. (1997). "Maniler Üzerine". Halk Edebiyatı Araştırmaları I. Ankara: Akçağ Yayınları.

GÖZAYDIN, Nevzat. (1989). "Anonim Halk Şiiri Üzerine". Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri). Haziran.

HATEMİ, H. Hüseyin. (1963). "Azerbaycan Bayatları". Türk Kültürü. S. 3. Ocak.

KARABAŞ, Seyfi. (1981). Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru. Ankara: Pan Matbaacılık.

KAYA, Doğan. (1999). Anonim Halk Şiiri. Ankara: Akçağ Yayınları.

OĞUZ, M. Öcal. (2001). Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam. Ankara: Akçağ Yayınları.

b. Sözlü Kaynaklar

Adı: İsmail
Soyadı: Tok
Doğum Yılı: 1939
Doğum Yeri: Ortaca / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi

Adı: Esmâ
Soyadı: Kavdır
Doğum Yılı: 1948
Doğum Yeri: Kuru / Milas / Muğla
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı

Adı: Gülseren
Soyadı: Küçük
Doğum Yılı: 1964
Doğum Yeri: Pınarcık / Milas / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

Adı: Sabri
Soyadı: Kozak
Doğum Yılı: 1933
Doğum Yeri: Çörüş / Ula / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi

Adı: Ali
Soyadı: Tozak
Doğum Yılı: 1933
Doğum Yeri: Çörüş / Ula / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi

Adı: Hasan
Soyadı: Dalar
Doğum Yılı: 1946
Doğum Yeri: Kuru / Milas / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi (Mürebbi)

Adı: Ayşe
Soyadı: Tok
Doğum Yılı: 1945
Doğum Yeri: Ortaca / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

Adı: Döndü
Soyadı: Küçük
Doğum Yılı: 1930
Doğum Yeri: Pınarcık / Milas / Muğla
Tahsili: Kendi Kendine Öğrenmiş
Mesleği: Ev Hanımı

Adı: Enver
Soyadı: Duran
Doğum Yılı: 1946
Doğum Yeri: Fevziye / Ortaca / Muğla
Tahsili: Yüksekokul Mezunu
Mesleği: Emekli Öğretmen

Adı: Adnan
Soyadı: Dolu
Doğum Yılı: 1962
Doğum Yeri: Gölbaşı / Ortaca / Muğla
Tahsili: Lise Mezunu
Mesleği: Muhtar

Adı: Elif
Soyadı: Irmak
Doğum Yılı: 1966
Doğum Yeri: Gölhisar / Burdur
Tahsili: Üniversite Mezunu
Mesleği: Dershane Müdürü

Adı: Ali
Soyadı: Taş
Doğum Yılı: 1948
Doğum Yeri: Kemaliye / Ortaca / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi (Mürebbi)

Adı: Ayten
Soyadı: Budak
Doğum Yılı: 1945
Doğum Yeri: Ortaca / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

Adı: Yazgülü
Soyadı: Karayel
Doğum Yılı: 1940
Doğum Yeri: Ula / Çörüş / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Ev Hanımı

Adı: Durmuş
Soyadı: Bozkurt
Doğum Yılı: 1947
Doğum Yeri: Fevziye / Ortaca / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi

Adı: Nurettin
Soyadı: Evran
Doğum Yılı: 1944
Doğum Yeri: Pınarcık / Milas / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi

Adı: İsmail
Soyadı: Sütçü
Doğum Yılı: 1935
Doğum Yeri: Fevziye / Ortaca / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi

Adı: Semra
Soyadı: Taş
Doğum Yılı: 1987
Doğum Yeri: Çörüş / Ula / Muğla
Tahsili: Lise Mezunu
Mesleği: Öğrenci

Adı: Abdullah
Soyadı: Karayel
Doğum Yılı: 1937
Doğum Yeri: Ula / Çörüş / Muğla
Tahsili: İlkokul Mezunu
Mesleği: Çiftçi

Adı: Adile
Soyadı: Korhan
Doğum Yılı: 1945
Doğum Yeri: Erzincan
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev Hanımı